

Bediüzzaman Said Nursî'nin Zülcenaheyn Fikri

1878'de doğan Said Nursî, Osmanlı ilim muhitinde yetişen, Osmanlı dinî düşüncesini Cumhuriyet düşüncesine taşıyan düşünürlerden birisidir.

Ayrıca o, Yeni Said dönemine kadar bilfiil siyasetin içindedir. Dolayısıyla onun, felsefi tartışmalardan uzak kalması beklenemez.

Said Nursî'nin eserlerini taradığımızda, onun, zülcenaheyn (iki kanatlı) nitelemesini üç kişi için kullandığını görüyoruz. Birincisi Peygamberler ve Peygamber Efendimiz (asm), ikincisi İmam Rabbanî olarak bilinen Ahmet Faruk Sirhî ve Mevlânâ Halid Ziyaeddin, üçüncüsü Van'da kurmayı düşündüğü Medresetü'z-Zehra müderrisleridir.

Said Nursî'ye göre Peygamberler iki kanatlılardır (zülcenaheyn).¹ Peygamber, Allah'ın "zülcenaheyn bir mebusu"dur. Bu mebusun bir kanadı "ubudiye-i külliye" ötekisi "risâlet" kanadı"dır. Peygamberlik ise, "Uluhiyetin kendini göstermesi"dir. Nursî bu durumu, ışık-güneş metaforuyla açıklar. Nasıl ki güneşin varlığı, ışık (ziya) vermeksizin mümkün değilse, uluhiyetin de peygamberleri göndermeksizin kendisini göstermesi mümkün değildir. Yani ışık güneşin kendisini göstermesi için nasıl lüzumluysa, aynı şekilde uluhiyetin kendisini göstermesi için peygamberler göndermesi lüzumludur. Zira ulûhiyet böylesine bir müzeyyen kâinatı yaratan kimsedir.² Said Nursî, bu anlamlar yanında iki kanatlı (zülcenaheyn) kavramını Hz. Peygamber (asm) için, "abd" ve "resul" anlamında kullanır. Rabbini ubudiyet yönüyle tavsif ve tarif etmesi dolayısıyla abd; risâlet yönüyle Rabbinin ahkâmını Kur'ân vasıtasıyla cinlere ve insanlara tebliğ etmesi sebebiyle resuldür.³

Nursî, Onuncu Söz'de meseleyi, padişah-yaver benzetmesiyle açıklar. Padişah, bütün kâinata hükümandır. Peygamber, onun yaveridir. Hz. Peygamber (asm) ise "yaver-i Ekrem"idir. Padişah, bu istek karşısında yaverinden, küllî saltanatını tanıtmayı, bütün kamunun terbiyecisi olduğunu, çokluk ve tikellik tabakalarında padişahın tek olduğunu (vahdaniyetini) ve hiçbir şeye muhtaç olmadığını (samediyetini) ilân etmesini istemektedir. Yaver, gerçekte bir mebustur ve iki kanatlıdır (zülcenaheyn). Yani, o yaver zat, "ubudiyet-i külliye" yönüyle çokluk (kesret) tabakalarının dergâh-ı ilâhîdeki elçisidir. Bu o yaverin birinci niteliğidir. İkinci niteliği, "kurbiyet ve risâlet" yönüyle dergâh-ı ilâhînin çokluk (kesret) tabakalarındaki memuru olmasıdır.

Padişah, sonsuz derecede bir "hüsn-ü zatî"dir, cemâlinin güzelliğini ve güzelliğinin inceliklerini (letaif) aynalarda görmek ve göstermek istemektedir. Yani, yaver, bir vasıta. Bu yaver, hem bir habib resuldür. Ubudiyetiyle kendini padişaha sevdiren, padişaha ayna olur (âyinedarlık eder); hem resuldür, padişahı mahlûkatına sevdiren, cemâl-i esmâsını gösterir. Yine bu ayna ve elçi olan yaver, şaşırtıcı (acip) mucizelerle, garip ve kıymetli şeylerle dolu hazineleri, sarraf bir tarif edici ve vassaf bir teşhir edici vasıtasıyla halkın nazarlarına arz etmekte ve başkalarına ızhâr etmektedir. Böylece

bu resul, padişahın “gizli kemâlâtını” beyan etmektedir.

O resul yaverin, bir diğer özelliği öğretmen (muallim) olmasıdır. Padişah onu muallim tayin etmiştir. Bu muallim, padişahın sarayı olan kainatta görevlendirilmiştir. Padişahın sarayı olan bu kâinatta, değişimler vardır. Değişmelerin maksat ve gayeleri vardır. Bu değişimler, insanların aklına mevcudatla ilgili soruları getirmektedir. “Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Necisin?” soruları, cevabı bilinmeyen, bulunamayan üç müşkül sorulardır. Bu soruların bilinemezliğini açacak olan bu öğretmendir. Bu padişah, insan türünü (nev-î insanı) şuur bakımından kesrete müptelâ, istidatça ubudiyet-i külliyyeye müheyya suretinde yaratmış, muallim bir rehber vasıtasıyla onları kesretten vahdete yüzlerini çevirmek istemektedir. Bunlar, “vezaif-i nübüvvet”tir.

Anlaşıldığı gibi zülcenâheyn sahibi olan genelde peygamberler, özelde Peygamberimizin (asm) iki niteliği vardır. Birincisi bir mebus veya bir elçi olmaları, ikincisi “uluhiyetin göstergesi” olmalarıdır. Peygamber bir yönüyle ulûhiyet divanında, bir yönüyle mahlûkat âleminindedir. Ulûhiyet divanındaki yönüyle “elçi”, mahlûkat âlemindeki yönüyle “ayna”, “rehber” ve “muallim”dir. Bir yönüyle vahdette, bir yönüyle kesrettedir. Vahdeti bulamayanlara, vahdeti göremeyenlere ayinedarlık yapmaktadır. Bu yönüyle onun durumu padişahın varlığına kesin bir delildir (bürhan). Çünkü Said Nursî, Otuz Üçüncü Sözde Peygamberimizin (asm) zatının (zat-ı Ahmediye), tevhidin düşünen (nâlık) bir bürhanı olduğunu söyler. Bu bürhan-ı nâlık’ın iki kanadı vardır. Birincisi “risâlet”, ikincisi “velâyet” kanadıdır (cenah). Bürhan-ı nâlık olan bu peygamberin yaptığı iki şey vardır. Birincisi, “bütün hayatında bütün kuvvetiyle vahdaniyeti gösterip ilân etmesi”; ikincisi “âlem-i İslâmiyet gibi geniş, parlak, nuranî bir pencereyi, marifetullahı açması”dır. Said Nursî, İmam Gazâlî, İmam Rabbânî, Muhyiddin İbn Arabî, Abdülkadir Geylânî gibi milyonlar muhakkıkın-i asfiya ve sıddıkın’ın bu pencereden baktığını, başkalarına da gösterdiğini söylemektedir.⁴

Said Nursî’nin, iki kanatlı kavramını ikinci olarak Ahmet Sirhindi ve Mevlânâ Halid Ziyaeddin için kullandığını söylemiştik. Kastamonu Lâhikası – Mektup No: 65’de âlimlerin kendisine ya rakip olduklarını veya teslimiyet içerisine girdiklerini söyleyerek, kendisine cübbe giydirecek ve üstadlık vaziyetini alacak kendilerine güvenen âlimler bulunmadığını belirtir. O sırada büyük evliyadan dört beş zat da vefat etmiş durumdadır.

Yani 56 senedir bu konuda icazet veren kalmamıştır. Halbuki Nursî, icazetin zahir alâmeti olan cübbeyi giymek ve bir üstadın elini öpmek, üstadlığını kabul etmek istemekte, böyle bir hakkı olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir durumdayken Nursî’ye, bir asır öncesinde yaşamış, Mevlânâ Halid Ziyaeddin, bir vasıtayla “kendi cübbesini, cübbeye sarılan sarığı” giydirmek üzere hediye olarak gönderir. Halbuki Nursî, hiçbir hediyeyi kabul etmemektedir. Tek kabul ettiği, istisna hediye budur. Nursî, hediyeyi “icazet verme” olarak anlar ve hediyeyi kabul eder. Nursî’ye göre Halid Ziyaeddin, “iki kanatlı”dır ve peygamberin varisidir.

Ahmet Sirhindi, “iki kanatlı” ifadesini, yukarıda Nursî’nin işaret ettiği “ayna” için kullanır. Sirhindi, Nakşibend’in, “Meşayıhtan her birinin aynasında iki yön vardır. Benim aynam ise altı yönlüdür” dediğini aktarır ve “aynadan maksat, arifin kalbidir. Bu kalp, ruh ile nefis arasında perdedir. İki yönden maksat da ruh ve nefis yönleridir”⁵ şeklinde açıklama getirir. Yine Sirhindi’ye göre kâinatta detaylı olarak bulunan her şey insanda, insanda bulunan her şey kalpte bulunur. İnsan cilâlanıp nur ile aydınlanınca kâinata kalp cilâlanıp nur ile aydınlanınca insana ayna olur.⁶ Kâinat da zuhur (Allah’ın sıfatlarının görülmesi) için en büyük aynadır. Neticede kalp, Allah’ın sıfatlarının görüldüğü ayna olur. Ancak kalbin, ayna olabilmesinin şartı, nefsin eğitilip boyun eğdirilmesine bağlıdır. Yoksa kuds âleme uçuş gerçekleşmeyecektir. Çünkü Nefs, duyularla ilgilidir. İnsanın dünyaya bakan yönüdür. Kalp, ruh, sır, hafi ve ahfa ise insanın emir âlemine bakan yönüdür. Uçuş, her iki kanadın vahdetiyle mümkündür. Sirhindi’nin, insanın iki kanadıyla uçuş metaforu, Mektubat’ında daha belirgindir.⁷ Sözelimi Sirhindi’nin, “İki kanadı elde eden insanın, bu iki kanadıyla hakikat âlemine uçuşu mümkündür. Değilse, bu iki kanat olmadan insanın hakikat âlemine uçuşu mümkün değildir. Uçuş için gerekli olan iki kanattan biri zahir isimde, öteki batın isimdeki seyirdir. Kuds âlemine uçuş için gerekli olan ikinci kanattır. Zahir isimdeki seyri bütün detaylarıyla tamamladığın, batın ismin seyrini de Allah’ın yardımıyla tamamladığın zaman, uçuş için gereken iki kanadı da kazanmış olursun. Zahir ve batın isminin kanatları elde edildikten sonra uçmak müyesser olur ve yükselişler gerçekleşir”⁸ sözleri gibi.

Nursî, Münâzarât’ta, din ilimlerini vicdanın ışığı olarak tanımlar. Aklın ışığı ise medeniyet fenleridir. Yani felsefe, fen bilimleri, bilim ve teknolojidir. İkisinin karışımından ise Nursî’ye göre, hakikat tecelli etmektedir. İkisi birbirinden

ayrıldıklarında veya ayırıştırıldıklarında ise birincisinden taassup, ikincisinden hile ve şüphe doğmaktadır. Buna göre medresede, özellikle de Medresetü'z-Zehra'da, iki kanatlı (zülcenâheyn) bilginler ders vermelidirler. Böylece intizam ve tefeyyüz, fen ilimlerinden din ilimlerine, fazilet ve diyanet, din ilimlerinden fen ilimlerine geçsin. Bu alış veriş (tebâdü) ile her bir ilim ötekine bir kanat verip "zülcenâheyn" olsun. Said Nursî'ye göre o gün için fen ilimlerinin öğretildiği yer, Daru'l-Muallimin, din bilimlerin öğretildiği yer medresedir. Halbuki olması gereken, Daru'l-Fünun'dur. Nursî'ye göre Daru'l-Fünun'da her iki ilim imtizaç halinde idi. Görüldüğü gibi Nursî, "iki kanatlı" kavramını, felsefe, fen bilimleri ile din bilimleri sahibi için kullanmaktadır. Buradaki kanatlardan her biri, bir bilim alanını oluşturmaktadır. Nursî'nin zülcenâheyn fikri, bu noktada, Sirhindi'den ayrılmaktadır. Bu ayrılık, Nursî'nin düşünce tarihindeki "iki kanatlı" kavramına getirdiği yeni bir açıdır.

Nursî, iki kanatlı kavramını, öğrencisi Hasan Feyzi için de kullanır.

Nursî, Feyzi'nin ölümü dolayısıyla Denizli'ye, Nur Camiasına (daire) ve memlekete taziyede bulunurken onun, zülcenâheyn, hakikî mü'min, müdakkik bir âlim, yüksek bir edip, muallim, tesirli vaiz ve müderris olarak tavsif eder ve ölümünün büyük bir mûsibet olduğunu belirtir.⁹ Nursî'nin Hasan Feyzi için kullandığı "iki kanatlı" nitelemesi, gerçekte, Risâle-i Nur'u bilmesi ve tebliğ etmesiyle ilgilidir. Zira Said Nursî'ye göre risâleler, "zülcenâheyn"dir. Bu konuda şöyle der: "Risâle-i Nur, hem akıllı, hem kalbi tenvir eder, nurlandırır; hem nefsi musahhar eder. Bunun içindir ki, yalnız akılla giden ehl-i mektep ve ehl-i felsefe ve kalp yoluyla giden ehl-i tasavvuf, Risâle-i Nur'a sarılıyorlar. Ve ehl-i mektep ve felsefe anlıyorlar ki, hakikî münevverlik, akıl ve kalp nurunun mezciyle kabildir. Yalnız akılla gitmek, akıllı göze indiriyor. Bu hal ise, bir kanadı kırık olanın mahkûm olduğu sukutu netice veriyor. İhlâslı, hâlis ehl-i tasavvuf idrak ediyor ki, demek zaman eski zaman değildir; böyle bir zamanda, hem kalple, hem akılla bizi hakikat yolunda götürecektir ve hakikata vâsil edecek Kur'ânî bir yol lâzımdır ki, biz zülcenâheyn olabilelim. İntibaha gelmiş olan ehl-i medrese vâkıf oluyorlar ki, eski zamanda medrese usûlüyle on beş senede elde edilebilen imanî ve İslâmî netice, bu zamanda, Risâle-i Nur'la on beş haftada elde edilebiliyor. Üstadımız buyuruyorlar ki: "Bir sene Risâle-i Nur derslerini anlayarak ve kabul ederek okuyan kimse, bu zamanın mühim ve hakikatli bir âlimi olabilir." Risâle-i Nur, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin nuranî meşrebini ve Sahabe-i Kirâmın âlî seciyesini beyan eden bir nur ve feyiz hazinesidir. İşte bu mezkûr vaziyet, bugünkü dünyaya taptaze, nuranî bir hayat ve yepyeni bir veçhe vererek şu hakikati gösteriyor ki: Çoktandır birbirine muarız zannedilen ehli mekteple ehl-i medreseyi ve ehl-i tekkeyi, Risâle-i Nur tevhid ve telif ediyor. Hem de, muaraza halinde olan şarkla garbı barıştırıyor."¹⁰

Said Nursî'nin "zülcenâheyn"e verdiği bu anlam, hem Sirhindi'nin zülcenâheyn anlayışı, hem kendi anlayışının mezcedilmesinden ortaya çıkan anlamdır. Başka bir deyişle zülcenâheyn, hem akıl, hem kalple hakikate gitme yoludur. Bu yol aynı zamanda, hakikate ulaştırılan Kur'ânî bir yoldur. Bu yol, Nursî'ye göre, Osmanlı döneminin sorunlarından biri olan "ehl-i mekteple ehl-i medreseyi ve ehl-i tekkeyi" tevhid ve telif eden bir yoldur. Yani birbiriyle mücadele ve muaraza halinde olan Şark'la Garb'ı barıştıran bir yoldur.

Said Nursî'nin zülcenâheyn'e verdiği bu anlamlar yanında, Risâlelerdeki mektuplarda, bazı öğrencilerinin ifadelerinde, "iki kanatlı (zülcenâheyn) kavramı yer almaktadır. Sözelimi Şamlı Hafız Tevfik, bir mektubunda, Mektubat'ından hareketle Sirhindi (ö. 1034 / 1624) ile Nursî'nin bir karşılaştırmasını yapar. Üstadının Sirhindi'den birkaç noktada üstün olduğunu belirtir. Buna göre Sirhindi, "zülcenâheyn"dir. Yani hem Kadiri, hem Nakşidir. Fakat Nakşilik daha baskındır. Buna karşılık üstadı, hem Kadiri, hem Şazeli'dir. Üstadın da Şazeli daha baskındır.¹¹

Anlaşıldığı gibi Hafız Tevfik, "iki kanatlı" kavramını, "iki tarikat geleneğini kendisinde mezceden" anlamında kullanmaktadır. Bu Tevfik'in verdiği birinci anlamdır. Ayrıca Tevfik, yaptığı karşılaştırmada zülcenâheyn kavramını ikinci bir anlamda daha kullanır. Yaptığı karşılaştırmaya göre Sirhindi, kendi zamanının gereği "ilm-i tarikat"ı ve "sünnet-i seniyye"yi esas almıştır, ama Sirhindi, tarikatı daha ziyade tutmuş, o noktada gayret sarf etmiştir. Üstadı Nursî ise "ilm-i hakikati" ve "hakaik-i imaniye" cihetini esas almış, tarikata üçüncü derecede bakmıştır.¹² Said Nursî'nin kullandığı kavram konteksine geri dönüldüğünde, zülcenâheyn fikrinde o, Sirhindi'nin mirasçısıdır, denilebilir. Zira Nursî'nin, onun "cübbe" ve "sarık"ını hediye olarak kabul ettiğine, hediye için "Allah'a şükrediyorum" dediğine bakılırsa, bu konuda Nursî'nin, Sirhindi'ye varis olduğu açıktır. Konumuzla ilgili olarak Nursî'nin, Mektubat'ında, Rabbani'nin velâyet tanımlarıyla ilgili değerlendirmesini vermemiz bu düşüncemizi desteklemektedir. Nursî, Rabbani'nin, "Velâyet üç kısımdır. Biri velâyet-i suğrâ ki, meşhur velâyettir; biri velâyet-i vustâ, biri velâyet-i kübrâdır. Velâyet-i kübrâ ise, verâset-

i nübüvvet yoluyla, tasavvuf berzahına girmeden, doğrudan doğruya hakikate yol açmaktır.”1314 Nursî'nin Sirhindiye varis olduğu öteki hususlardan birisi, “vahdet-i şuhud” ve “hakikat” ya da “hakaik” kavramları, ile “mücedditlik” fikridir, diyebiliriz. Her iki husus, Sirhindi'nin tasavvufî düşünceye getirdiği yeniliklerdir.15 Nursî'nin de bu yenilikleri kabul ettiği, özellikle “hakaik-i imaniye” düşüncesini daha ileri noktaya taşıdığını söyleyebiliriz. dediğini aktarmaktadır. Rabbani'nin velâyet-i kübra ile kastettiği, kendi yolu olan Nakşi yoludur. Nakşi yolu, hakikate “iki kanatla” ulaşır. İşte bu iki kanattan birisi bu alıntıda, Nursî tarafından, “hakaik-i imaniye”, öteki “feraiz-i diniye” olarak ortaya konur. Nursî alıntıya devam eder. “Tarik-i Nakşîde iki kanatla sülûk edilir. Yani, hakaik-i imaniyeye sağlam bir surette itikad etmek ve ferâiz-i diniyeyi imtisal etmekle olur. Bu iki cenahta kusur varsa o yolda gidilmez.”

Sirhindi, yukarıda geçtiği gibi Nakşi geleneğe, yani tasavvufa mensup bir düşünürdür. Dolayısıyla Sirhindi, iki kanatlı fikrini, anlaşılacağı gibi Nakşi gelenekten alır. Nakşilik ise bu kavram geleneğini, Muhyiddin İbn Arabî'nin Fütûhat-ı Mekkiye ile Fususu'l-Hikem'ine borçludur. Bu borcu, Nakşibend'in halifesi Muhammed Parsa (ö. 822 / 1420), “Fusus, candır, Fütûhat, gönül”dür diye ifade etmektedir.16 Bu sebeple olmalıdır ki Nakşiliğin düşünce alanındaki en bariz geleneklerinden birisi, İbn Arabî'nin Fusus'unu şerhetmedir. Burada Bahaeddin Nakşibend'in (ö. 791 / 1389), “Meşayıhtan her birinin aynasında iki yön vardır. Benim aynam ise altı yönlüdür” dediğini hatırlamak gerekmektedir.17 “Ayna” kavramı, İbn Sina'nın düşüncesinde yer verdiği kavramlardan biridir, ama “iki kanatlı” kavramı, Antik filozoflardan Eflatun'a aittir. Eflatun, Phaidros'ta, ruhun bir kanadını kaybederek düşüşünü (nüzul), bedenle birleşmesini, tekrar iki kanat sahibi olarak yükselişini (uruc) konu edinir. Bu konuyu o, “iki yağız atlı arabacı” meteforuyla ele alır.18 Dolayısıyla Eflatun-İbn Arabî-Nakşibend-Sirhindi-Nursî geleneğinde zülcenaheyn fikrinin geldiği noktanın iyi tesbit edilmesi gerekmektedir. Zira bu fikri geleneğin tesbiti, Osmanlı-İslâm düşüncesinin genel düşüncedeki yerini tesbit etme açısından önemlidir.

Hafız Tevfik'in anlatımına geri dönersek, o bu konuda, mutasavvıflar ile ulema arasında tarih boyu az ya da çok yaşanan gerginliği konu edinerek, gerginliğin sebebinin, ulemanın peygamberin ilmüne; mutasavvıfların, peygamberin ameline varis olmalarını gösterir. Halbuki Fahr-i Cihan Efendimizin hem ilmüne ve hem ameline vâris olan bir zâta ‘zülcenaheyn,’ yani ‘iki kanatlı’ denilmektedir.19 Binaenaleyh, tarikattan maksat, azîmetlerle amel edip ahlâk-ı Peygamberî ile ahlâklanarak bütün mânevî hastalıklardan temizlenip Cenâb-ı Hakkın rızasında fani olmaktır. İşte bu ulvî dereceyi kazanan kimseler, ehl-i hakikattirler. Yani bu kimseler, tarikattan maksud ve matlub olan gayeye ermişler demektir. Fakat bu yüksek mertebeyi kazanmak, her adama müyesser olamayacağı için, büyüklerimiz matlub olan hedefe kolaylıkla erebilmek için muayyen kaideler vaz eylemişlerdir.20

Hafız Tevfik iki kanatlı, yani tarikat-şeriat meselesini şöyle özetler. Hülâsa, tarikat, şeriat dairesinin içinde bir dairedir. Tarikattan düşen şeriata düşer, fakat-maazallah-şeriattan düşen ebedî hüsranda kalır. Bu büyük zatın beyanatına göre, Bediüzzaman'ın açtığı nur yolu ile, hakikî ve şâibesiz tasavvuf arasında cevherî hiçbir ihtilâf yoktur.21 Zira her ikisi de rıza-yı Bârî'ye ve binnetice Cennet-i âlâya ve dîdar-ı Mevlâ'ya götüren yollardır.

Netice itibarıyla Risâle-i Nur'da yer alan iki kanatlı (zülcenaheyn) düşüncesinde, cenahlardan her biri hem bir “bilgi” alanını, hem bilginin “kaynak”ını ifade etmektedir. Bilgi olarak cenahlardan biri din ilimlerini, öteki fen bilimlerini; kaynak olarak cenahlardan biri “akıl”ı öteki “kalb”i ifade etmektedir. Her iki kaynaktan her iki ilmi elde eden kimseyi ise Nursî, iki kanatlı (zülcenaheyn) olarak isimlendirmekte, ayrıca Risâle-i Nur'un, insana her iki kanadı kazandıracağını söylemektedir.

Dipnotlar:

1. Risâle-i Nur Külliyyatı, Mesnevî-i Nuriye – Lâsiyyemalar – s. 1291
2. Risâle-i Nur Külliyyatı, Onuncu Söz, s. 26; Mesnevî-i Nuriye – Lâsiyyemalar – s. 1291
3. Risâle-i Nur Külliyyatı, Mesnevî-i Nuriye – Nur'un İlk Kapısı – s. 1389, On Birinci Söz – s. 45
4. Risâle-i Nur Külliyyatı, Otuz Üçüncü Söz – s. 316, 317
5. Sirhindi, İmam Rabbani Ahmed, Rabbani İlhamlar Mebde ve Mead, Sufi Kitap, İstanbul, 2005, s. 40

6. Sirhindi, age, s. 40-42
7. Sirhindi, Ahmet, Mektubat, Çev. M. Metin Zirek, Yeni Şafak , İstanbul, 2005, s. 214
8. Sirhindi, Ahmet, Mektubat, s. 95, 413, 438.
9. Risâle-i Nur Külliyyatı, Emirdağ Lâhikası (1) – Mektup No: 137 – s. 1756.
10. Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat – Isparta Hayatı – s. 2229.
11. Risâle-i Nur Külliyyatı, Barla Lâhikası – Mektup No: 143 – s. 1476.
12. Risâle-i Nur Külliyyatı, Barla Lâhikası – Mektup No: 143 – s. 1477.
13. Risâle-i Nur Külliyyatı, Mektubat, Beşinci Mektup – s. 35. Rabbani'nin velâyet anlayışı için bak. Tosun, Necdet, İmam Rabbani Ahmed Sirhindi, Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 70-79.
14. Risâle-i Nur Külliyyatı, Mektubat, Beşinci Mektup – s. 35.
15. Tosun, Necdet, age, s. 113-123.
16. Parsa, Muhammed, Faslu'l-Hitab Tercümesi Tevhid Giriş, Terc. A. Hüsrevoğlu, Erkam Yayınları, s. 7.
17. Sirhindi, İmam Rabbani Ahmed, Rabbani İlhamlar Mebde ve Mead, Sufi Kitap, İstanbul, 2005, s. 40.
18. Eflatun, Phaidros, Terc. H. Akverdi, MEB, Ankara, (Tarihsiz), s. 45-49.
19. Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat – Önsöz – s. 2116.
20. Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat – Önsöz – s. 2116.
21. Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat – Önsöz – s. 2116.